

Nikola PERKOVIĆ*, nikola.perkovic50@gmail.com

JUGOSLAVIJA I MEĐUNARODNA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ

ABSTRACT: *In the article based on unpublished archival material and relevant historiographical literature, the author analyzes the economic cooperation between Yugoslavia and the International Bank for Reconstruction and Development, founded in 1944 at the Bretton Woods Conference in the U.S. state of New Hampshire, during the period from the end of the Second World War to the mid-1970s. Together with other financial institutions established at the same conference—most notably the World Bank and the International Monetary Fund—it participated in the implementation of investment projects whose realization was intended to result in improved economic conditions in the member countries.*

KEYWORDS: *Yugoslavia, International Bank for Reconstruction and Development, Bretton Woods, economy, 1970s.*

Uvod

Još za vrijeme Drugoga svjetskog rata, točnije od 1. do 22. srpnja 1944, u Bretton Woodsu u američkoj državi New Hampshire održana je monetarna i financijska konferencija na kojoj su zapadne sile izglasale mnogobrojne sporazume koji su trebali pridonijeti svjetskom gospodarskom oporavku kroz veću zaposlenost i ekonomsku učinkovitost, te uspješnu implementaciju novoga sustava novčanih transakcija i regulaciju trgovinskih odnosa industrijskih zemalja, što je, u konačnici trebalo rezultirati odmakom od dotadašnjih protekcionističkih politika, odnosno većom liberalizacijom u kontekstu slobodnog i jednostavnijeg protoka roba, ljudi, usluga i kapitala.¹

* Leksikografski suradnik, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, Lexicographic associate, Lexicographic Institute „Miroslav Krleža“, Zagreb

¹ Detaljnije o konferenciji u Bretton Woodsu vidi: J. S. Gowa, *Closing the Gold Window: Domestic Politics and the End of Bretton Woods*, Cornell University Press, London, 1983; M.

Najvažnija karakteristika toga koncepta bilo je držanje međunarodnih monetarnih rezervi u zlatu ili dolaru. Tako realiziranim novčanim zalihama trebali su se minimizirati negativni učinci budućih financijskih kriza, napose u onim državama koje su u dužim vremenskim razdobljima ostvarivale deficit platne bilance. Bilo je usto zamišljeno da novoformirani monetarni sustav djeluje na temelju promjene pariteta i odnosa vrijednosti nacionalnih valuta prema zlatu i dolaru kao međunarodnoj konvertibilnoj valuti.² Uz poštivanje toga načela, svaka zemlja koja je pretendirala biti aktivni sudionik novoga svjetskoga ekonomskog poretka imala je obvezu provođenja intervencija na domaćim deviznim tržištima kako se ne bi omogućilo nekontrolirano kretanje valutnih tečajeva. Najposlije je to trebalo rezultirati gospodarskom stabilnošću.

Od trenutka uspostave poslijeratnoga ekonomskog sustava pa do početka 1970-ih cijena zlata bila je izrazito niska. Zato se većina međunarod-

D. Bordo, B. J. Eichengreen, *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, University of Chicago Press, Chicago, 1993; J. S. Folker, *Theories of International Cooperation and the Primacy of Anarchy: Explaining U.S. International Monetary Policy-Making after Bretton Woods*, State University of New York Press, Albany, 2002; A. Bogunović, *Economic Integrations and Economic Policy*, *Zagreb International Review of Economics & Business*, 6 br. 1–2, (2003), 71–82; A. M. Endres, *Great Architects of International Finance: The Bretton Woods Era*, Routledge, New York, 2005; N. Woods, *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers*, Cornell University Press, New York, 2006; D. H. Bearce, *Monetary Divergence: Domestic Policy Autonomy in the Post-Bretton Woods Era*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2007; B. J. Eichengreen, *Global Imbalances and the Lessons of Bretton Woods*, MIT Press, Cambridge, 2007; D. M. Andrews, *Orderly Change: International Monetary Relations since Bretton Woods*, Cornell University Press, Ithaca, 2008; Y. L. Butanaziba, *The Strategy: Ending Globalization Disorders, Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, 8 br. 2, (2010), 81–103; J. K. Sundaram, *Reforming the International Financial System for Development*, Columbia University Press, New York, 2011; F. S. Weaver, *The United States and the Global Economy: From Bretton Woods to the Current Crisis*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2011; S. Cafaro, *Il governo delle organizzazioni di Bretton Woods: Analisi critica, processi di revisione in atto e proposte di riforma*, Giappichelli Editore, Turin, 2012; R. I. McKinnon, *The Unloved Dollar Standard: From Bretton Woods to the Rise of China*, Oxford University Press, New York, 2013; B. Steil, *The Battle of Bretton Woods: John Maynard Keynes, Harry Dexter White, and the Making of a New World Order*, Princeton University Press, Princeton, 2013; E. Helleiner, *Forgotten Foundations of Bretton Woods: International Development and the Making of the Postwar Order*, Cornell University Press, New York, 2014; P. Viotti, *Dollar and National Security: The Monetary Component of Hard Power*, Stanford University Press, Palo Alto, 2014; J. A. Ocampo, *Resetting the International Monetary (Non)System*, Oxford University Press, Oxford, 2017; L. Runje, *Challenges to Democracy: The Origins of Protectionist Populism in Europe, Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, 16 br. 3-B, (2018), 446–451; M. Pines, *Money, Markets and Men, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, bez broja, (2017), 329–348.

² A. Vizjak, *Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) unutar međunarodne ekonomije, Tourism and hospitality management*, 12 br. 1, (2006), 158.

nih transakcija provodila u dolarima. Takav je sustav najviše odgovarao Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), omogućujući joj uravnoteženje platne bilance i vođenje monetarne u funkciji nacionalne politike. Pozicioniranje dolara kao najdominantnije svjetske valute osiguravalo je SAD prednosti u tečaju, jer su mogle uvoziti stranu robu po niskim cijenama. To je, osim toga, američkim multinacionalnim kompanijama pružalo mogućnost pripajanja inozemnih poduzeća, napose europskih, u vrijednostima koje su bile znatno niže od stvarne visine njihove imovine i kapitala.³

Najteži udarac sustavu uspostavljenom u Bretton Woodsu dogodio se 15. kolovoza 1971, kada je vlada SAD donijela odluku o integralnom ukidanju dolara za zlato, uvodeći tako koncept fluktuacije tečaja s ciljem zaštite američkog tržišta od uvoza iz ostalih država. Ujedno je taj postupak označavao početak raspada opisanoga modela uređenja svjetske poslijeratne ekonomije. Najveće napore prilagodbi novonastaloj situaciji učinila je Europska ekonomska zajednica, čijem se tržištu Jugoslavija od polovine 1960-ih nastojala približiti. Guverneri centralnih banaka njezinih zemalja članica su, naime, 24. travnja 1972. obznanili odluku prema kojoj je fluktuirajuća marža između europskih valuta i dolara trebala biti smanjena na 2,25 %. Taj je model rada nazvan „komunitarna monetarna zmija“.⁴ Međutim, već u ožujku Vijeće EEZ konstatiralo je goleme poteškoće u održavanju fluktuacije marže europskih valuta u odnosu na dolar. Stoga je to tijelo donijelo odluku prema kojoj su europske centralne banke bile slobodne samostalno provoditi intervencije s ciljem stabilizacije nacionalnih tečajnih mehanizama. Svjetska monetarna kriza, pojačana naftnim šokovima, definitivno je od polovine 1970-ih rezultirala velikim strukturnim razlikama u razvoju nacionalnih gospodarstava, najposlije izraženih kroz neuravnoteženost platnih bilanci i nemogućnost podmirenja inozemnih dugova.⁵

S aspekta sadržaja ovoga rada, najvažnije je kazati da su na konferenciji u Bretton Woodsu pokrenute institucije koje su trebale provoditi nadzor nad realizacijom njezinih projektnih aktivnosti. Riječ je o Svjetskoj banci, Međunarodnom monetarnom fondu i Međunarodnoj banci za obnovu i ra-

³ A. Host, V. Kandžija, Europski monetarni sustav, *Ekonomski pregled*, 52 br. 11–12, (2001), 1267. O ukidanju modela vezivanja dolara za zlato vidi detaljnije: D. A. Irwin, The Nixon Shock after Forty Years: The Import Surcharge Revisited, *World Trade Review*, 12 br. 1, (2013), 29–56; T. W. Zeiler, Requiem for the Common Man: Class, the Nixon Economic Shock, and the Perils of Globalization, *Diplomatic History*, 37 br. 1, (2013), 1–23; M. D. Bordo, The Imbalances of the Bretton Woods System 1965 to 1973: U.S. Inflation, the Elephant in the Room, *Open Economies Review*, 31 br. 1, (2020), 195–211; J. L. Butkiewicz, S. Ohlmacher, Ending Bretton Woods: Evidence from the Nixon Tapes, *The Economic History Review*, 74 br. 4, (2021), 922–945.

⁴ Isto, 1268.

⁵ Isto.

zvoj (IBRD).⁶ Tema ovoga članka, napisanoga na temelju neobjavljenoga arhivskog materijala pronađenoga u fondu Republičkog sekretarijata za financije Socijalističke Republike Hrvatske i relevantne historiografske literature, jest poslovna suradnja Jugoslavije i IBRD od kraja Drugoga svjetskog rata do polovine 1970-ih godina XX stoljeća, odnosno do trenutka kada je sustav uspostavljen na monetarnoj konferenciji u Bretton Woodsu prestao postojati. Nasuprot tematici ekonomsko-političkih odnosa Jugoslavije i SAD, koja je u nacionalnim historiografijama bivših jugoslavenskih republika solidno istražena, ona vezana uz suradnju Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije s financijskim institucijama sa sjedištem u SAD ostala je, uglavnom, neistražena.⁷

⁶ A. Vizjak, Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda, 159; Ž. Mrkušić, *Međunarodne financije*, Informator, Zagreb, 1980, 264.

⁷ Detaljnije o tematici ekonomsko-političkih odnosa Jugoslavije i SAD nakon Drugoga svjetskog rata vidi: Lj. Adamović, J. Lampe, R. Prickett, *Američko-jugoslavenski ekonomski odnosi posle Dugog svetskog rata*, Radnička štampa, Beograd, 1990; D. Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Globus, Zagreb, 1988; D. Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: jugoslavensko približavanje NATO-u*, Službeni list SRJ, Beograd, 2000; D. Bogetić, *Ekonomska i vojna pomoć Zapada Jugoslaviji tokom 50-ih godina*, Fisher Jasna (ur.), *Yugoslavia in the Cold War. Zbornik radova*, Ljubljana 2004, 271–318; D. Bogetić, *Ekonomska saradnja Jugoslavije i SAD u vreme drugog jugoslovensko-sovjetskog sukoba 1958–1959*, *Istorija 20. veka*, 23 br. 1, (2005), 131–152; D. Bogetić, *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2006; D. Bogetić, *Jugoslavija u Hladnom ratu*, *Istorija 20. veka*, 26 br. 2, (2008), 316–371; D. Bogetić, *Jugoslavija i svetsko tržište kapitala – američka finansijska podrška jugoslovenskim razvojnim programima krajem 50-ih godina*, *Tokovi istorije*, br. 3, (2010), 89–102; D. Bogetić, *Jugoslavensko-američki odnosi 1961–1971*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2012; D. Bogetić, *Jugoslavensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2015; Lj. Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, Arhipelag, Beograd, 2014; Lj. Dimić, *Između Istoka i Zapada. Jugoslavija, velike sile i pitanje bezbednosti u Evropi (1945–1975)*, Izdavačka kuća Dereta, Beograd 2022; B. Dimitrijević, *Kissinger u Beogradu: Henry Kissinger, Tito i Jugoslavija u Hladnom ratu i ratovima 1990-ih*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2023; V. Gavranov, M. Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972; T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik? Vanjskopolitički odnosi Sjedinjenih Američkih Država i Jugoslavije (1955–1963)*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 31 br. 1, (1998), 81–108; T. Jakovina, *Što je značio Nixonov usklik „Živjela Hrvatska“?*, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 8 br. 2–3, (1999), 347–371; T. Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002; T. Jakovina, *Nixon i Tito. Kako je pripreman i što je značio Titov posjet Washingtonu 1971?*, *Historijski zbornik*, 55, (2002), 167–197; T. Jakovina, *Narodni kapitalizam protiv narodnih demokracija: Američki super-market na Zagrebačkom velesajmu 1957. godine*, Agićić Damir (ur.), *Zbornik Mire Kolar Dimitrijević. Zbornik radova*, Zagreb 2003, 469–479; T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik. Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države 1949–1955*, Profil International, Zagreb, 2003; T. Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, Fraktura, Zagreb, 2010; T. Jakovina, *Budimir Lončar – od Preka do vrha svijeta*, Fraktura, Zagreb, 2020; T. Jakovina, *Fulbright u Jugoslaviji 1964–*

Zadaća autora jest, koristeći se interpretativno-deskriptivnom i kvantitativnom metodologijom, a bez ulaženja u analizu jugoslavenskih ekonomskih odnosa sa zemljama koje su imale dominantnu ulogu u kreiranju poslijeratnoga svjetskoga ekonomskog sustava, to jest SAD i Velikom Britanijom, prikazati temeljne karakteristike poslovnih odnosa Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i IBRD, uzimajući prije svega u obzir način poslovanja potonje financijske institucije, kontekstualizaciju raspodjele kreditnih aranžmana Jugoslaviji u određenim razdobljima, kao i prikaz značajnih investicijskih projekata ostvarenih u suradnji naslovom obuhvaćenih ekonomskih subjekata.

Tehnička osnova poslovanja IBRD

IBRD je, kao institucija pod nadzorom Ujedinjenih naroda, službeno s radom započela 25. srpnja 1946. godine. Njezini osnovni zadaci bili su pomaganje obnove i razvoja na teritoriju zemalja članica temeljem investiranja kapitala u proizvodne svrhe ratom uništenih i dezintegriranih gospodarstava, poboljšanje životnog standarda i uvjeta rada, te poticanje ekonomskoga rasta i učinkovitijeg iskorištenja prirodnih bogatstava manje razvijenih država. U realizaciji tih ciljeva posebno je važnu ulogu imala njezina politika kreditiranja. S tim je u vezi težila, kako financijskim sredstvima iz vlastitoga kapitala, tako i putem novca realiziranoga posredovanjem, poticati ulaganja u zemljama članicama pod povoljnijim uvjetima u odnosu na ona koja su se mogla ostvariti na slobodnom tržištu kapitala. Međutim, prilikom odobravanja kreditnih aranžmana i s njima povezanoga izdavanja garancija, strogo je vodila računa o korisnosti utjecaja nekoga investicijskog projekta na ekonomiju

1992, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 55 br. 2, (2023), 327–351; E. Kardelj, *Međunarodni odnosi i nesvrstanost: Izbor iz dela VI*, Komunist, Beograd, 1979; H. Klasić, *Jugoslavija i svijet 1968*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2012; I. Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*, Istarski institut Crne Gore, Podgorica, 2006; L. Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976; T. Milošević, *Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države u vreme detanta: susreti Josipa Broza Tita i Henrika Kisindžera 1970. i 1974*, *Istorija 20. veka*, 36 br. 2, (2018), 187–202; R. Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*, Školska knjiga, Zagreb, 1985; Đ. Tripković, *Spoljni faktori i politička kretanja u Jugoslaviji 1949–1955*, *Istorija 20. veka*, 13 br. 2, (1995), 77–90; Đ. Tripković, *Vraćanje balansa u politici Jugoslavije prema supersilama krajem 60-ih godina 20. veka*, *Tokovi istorije*, br. 2, (2010), 75–94; R. Vučetić, *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Službeni glasnik, Beograd, 2012; P. Žarković, *Marko Nikezić. Diplomata u središtu Hladnog rata*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Akademika knjiga, Beograd, Novi Sad, 2024; A. Životić, *Jugoslavija, Albanija i velike sile 1945–1961*, Arhipelag, Beograd, 2011; A. Životić, *Strah ili realnost? Mogućnost sovjetske vojne intervencije u Jugoslaviji 1948–1952*, *Istorija 20. veka*, 40 br. 1, (2022), 107–128.

je zemalja koje su željele biti korisnikom njezinih kredita, odnosno lakšem prijelazu tih država s ratne na mirnodopsku industrijsku proizvodnju. Zato su razvojni programi koje su države članice planirale prijaviti za kreditiranje IBRD morali biti usklađeni s perspektivnim planom ekonomskoga rasta i razvoja tih država. Projekti su zatim trebali biti pogodni za financiranje, odnosno za njihovu je realizaciju morao postojati interes države zajmotražioca i njezine vlade, te IBRD. Programi su usto morali iskazivati načelnu izvodljivost, to jest mogućnost pronalaska tehničkih rješenja s onom visinom troškova koji su bili usklađeni s potencijalnim pozitivnim učincima. Obvezu osiguranja potonje kategorije preuzimale su, u jugoslavenskom slučaju, republike i Federacija.⁸

Važno je također napomenuti da je članicom IBRD mogla postati samo ona država koja je prethodno ostvarila članstvo u Međunarodnom monetarnom fondu.⁹

Početni kapital IBRD iznosio je 10 000 000 000 dolara. Zemlje članice su određeni dio udjela u tome iznosu trebale uplatiti na način da 2 % od ukupnoga iznosa bude deponirano u zlatu ili dolarima, a 18 % u nacionalnoj valuti. Preostali dio, odnosno 80 % upisanoga kapitala, nije bio uplaćivan, već je IBRD služio kao garancija za njezine obveze. U slučaju nemogućnosti pokrića tekućih obveza, ta je američka financijska institucija imala pravo poziva zemljama članicama i na uplatu toga postotka.¹⁰

Od polovice 1960-ih IBRD se sve više počela preorijentirati na plasman kredita namijenjenih unaprjeđenju infrastrukture, zatim razvoju poljoprivrednog sektora i poboljšanju konkurentnosti obrazovnih sustava. Od navedenoga je ipak najveći naglasak bio stavljen na izgradnju novih i modernizaciju postojećih infrastrukturnih objekata u različitim gospodarskim granama. Primjerice, u oblasti prometa težilo se kreditirati razvoj mreže puteva, morskih luka, zračnih i riječnih pristaništa, zatim realizaciju projekata povezanih s poboljšanjem poštansko-telegrafskih i telefonskih usluga te, najposlije, implementacijom modernih vodoprivrednih i melioracijskih sustava.¹¹

Kreditiranje osuvremenjivanja industrijskih kapaciteta bilo je neposredno povezano s revitalizacijom i bržim razvojem poljoprivrede. Također

⁸ Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA), Republički sekretarijat za financije Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: RSZF SRH), fond 1692, kutija 1635, Informacija o financiranju razvojnih programa putem Međunarodne banke za obnovu i razvoj – Međunarodna banka i njena aktivnost u financiranju razvojnih projekata, 2.

⁹ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, knjiga 118, Narodna banka Jugoslavije, Platni promet sa inostranstvom 1965, 314.

¹⁰ Isto.

¹¹ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1635, Informacija o financiranju razvojnih programa putem Međunarodne banke za obnovu i razvoj – Međunarodna banka i njena aktivnost u financiranju razvojnih projekata, 3.

je znatan dio kreditnih aranžmana IBRD Jugoslaviji trebao biti plasiran s ciljem izgradnje turističkih centara, otvaranja šumskih kompleksa te modernizacije medicinske opreme u zdravstveno-radnim organizacijama.¹²

U to je vrijeme kamatna stopa na njezine kreditne aranžmane iznosila 7,25 %, dok je rok otplate u ovisnosti od namjene novčanih sredstava, uključujući stanje mirovanja, bio do 15 godina. Valja usto spomenuti da je visina kredita iznosila najviše do 40 % od predračunskog iznosa projekta koji se financirao.¹³

Osim prethodno spomenute nužnosti dostavljanja dokaza o usklađenosti razvojnih programa s potencijalnim planom ekonomskoga rasta i razvoja, osiguranju tehničke podrške za provedbu projekata, kao i garancije republika i Federacije, Jugoslavija je, s ciljem ravnopravnog konkuriranja za dobivanje kredita IBRD, potonjoj financijskoj instituciji bila obvezna dostaviti nekoliko grupa podataka na temelju kojih se mogao donijeti adekvatan zaključak o budućem smjeru jugoslavenskoga društvenog razvoja. Tako je morala izrađivati studije o parametrima njezina gospodarskog modela koji je obuhvaćao podatke o povijesnim kretanjima društvenog proizvoda i participaciji pojedinih gospodarskih grana u njemu, sektorskoj kompoziciji investicijskih ulaganja, strukturi potrošnje, karakteristikama vanjskotrgovinske razmjene te cijenama.¹⁴

Važan segment dobivanja kreditnih aranžmana od IBRD bilo je pozitivno razmatranje prijašnjih razdoblja i tadašnje situacije u domeni zaposlenosti, migracija i raspodjele dohotka. Tu se posebna pozornost posvećivala sposobnosti apsorbiranja radne snage u različitim sektorima poput, primjerice, građevinarstva i uslužnih djelatnosti, zatim mogućnostima otvaranja novih radnih mjesta temeljem uspješne trgovinske djelatnosti, te analizi službene jugoslavenske politike prema njezinim radnicima u inozemstvu.¹⁵

Praćenje mobilizacije financijskih sredstava i minimiziranja javnih rashoda pripadalo je u spektar širih analiza povezanih s monetarnom i fiskalnom politikom, odnosno institucijama koje su bile zadužene za njihovu uspješnu provedbu. U tome se kontekstu vodilo računa o mogućnostima učinkovitoga kratkoročnoga ekonomskog upravljanja, racionalizaciji politike dohodaka, te ulozi i položaju Jugoslavije na međunarodnom tržištu kapitala.¹⁶

¹² Isto.

¹³ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1635, Informacija o financiranju razvojnih programa putem Međunarodne banke za obnovu i razvoj – Međunarodna banka i njena aktivnost u financiranju razvojnih projekata, 1.

¹⁴ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1632, Materijali u vezi s boravkom Ekonomske misije IBRD u Zagrebu 25. i 26. X. 1972, Prilog A, 1.

¹⁵ Isto, 2.

¹⁶ Isto.

Razvoj industrijskog sektora bio je element ekonomske politike koji je stvarao preduvjete unaprjeđenja svih drugih gospodarskih grana u Jugoslaviji. Zato je IBRD pratila dugoročne trendove industrijskog razvoja, napose s aspekta proizvodnje i investicija, iskorištenja kapaciteta te ovisnosti cjelokupnog gospodarstva od uvozno-izvozne aktivnosti.¹⁷

Što se cijena tiče, njihov odnos prema visini najamnine, trendovi kretanja, mehanizmi formiranja, uključujući i učinke kontrole cijena na različite gospodarske sektore, kao i utjecaj liberalizacije, koji je od polovine 1960-ih u Jugoslaviji doživio veliki zamah, bili su dominantni čimbenici uspješne realizacije kreditnih aranžmana, ne samo s IBRD, već i s drugim svjetskim financijskih institucijama i industrijski razvijenijim zemljama.¹⁸

Neposredno povezane grupe podataka koje su prikupljane i analizirane s ciljem ostvarenja inozemnih zaduženja bile su one povezane s problematikom platne bilance i vanjskoga duga. Tematika platne bilance bila je praćena u razdoblju od početka 1950-ih do polovine 1970-ih, a uključivala je analizu kretanja vanjskotrgovinske i devizne politike, te njihova utjecaja na trendove platne bilance, projekcije rasta i financiranja uvozno-izvozne aktivnosti prema različitim valutnim područjima, robnim grupama i nerobnim stavkama, uvjete trgovanja i pregovaranja, te priljeva kapitala. Pitanje vanjskoga duga se, s druge strane, odnosilo na raščlambu neosiguranih kredita prema vrstama. Ovoj se problematici posvećivalo najviše vremena, jer je uvid u stvarno stanje te makroekonomske varijable omogućavao stjecanje informacija o primijenjenoj proceduri inozemnoga zaduživanja, osobito sa stanovišta opsega potonjega pokazatelja i točnoga utvrđivanja pojedinaca i ustanova koji su imali pravo i mogućnosti sudjelovati u toj vrsti poslovne suradnje te, najposlije, o obujmu u kojemu je vlada, odnosno Federacija svojim radom nadzirala visinu vanjskog duga.¹⁹

Jugoslavija je, kako projektnom aktivnošću, tako i financijskim udjelom, sudjelovala u radu IBRD od njezina osnutka. Njezin početni udio u kapitalu te financijske institucije bio je 40 000 000 dolara. Od toga je iznosa, 800 000 dolara bilo uplaćeno na ime varijable od 2 %, dok je 7 200 000 dolara bilo uplaćeno u jugoslavenskim dinarima.²⁰

Odluka o povećanju kapitala IBRD za 11 000 000 000 dolara donesena je na sastanku Odbora guvernera 1. rujna 1959. godine. Njezino je izglasavanje korespondiralo s povećanjem kvota u Međunarodnom monetarnom fondu u kojemu je ta uredba opravdana namjerom uvećanja novčanih sred-

¹⁷ Isto, 2–3.

¹⁸ Isto, 3.

¹⁹ Isto.

²⁰ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, knjiga 118, Narodna banka Jugoslavije, Platni promet sa inostranstvom 1965, 314.

stava namijenjenih financiranju poboljšanja ekonomskog stanja nedovoljno razvijenih zemalja. Jugoslavija je povećanje kapitala IBRD pratila unaprjeđenjem svojega udjela. Tako je 8. rujna 1959. proveden upis novih 400 dionica IBRD u nominalnom iznosu od 40 000 000 dolara, čime se udio Jugoslavije u ukupnom kapitalu povećao na 80 000 000 dolara.²¹

Daljnja povećanja kapitala IBRD provedena su 31. prosinca 1963. i 31. prosinca 1965. godine. Ta su uvećanja ukupno iznosila 3 000 000 000 dolara. S posljednjim je povećanjem kapital IBRD iznosio 24 000 000 000 dolara. U potonjoj je godini udio Jugoslavije u prethodno spomenutom iznosu bio na razini 106 700 000 dolara.²²

Etape unaprjeđenja udjela Jugoslavije u kapitalu IBRD, napose 1963. i 1965, bilo je važno spomenuti s aspekta događaja koji su u tim razdobljima imali važan utjecaj na oblikovanje jugoslavenskoga bankarskog sektora, čija je učinkovitost bila jedan od preduvjeta uspješne realizacije inozemnih zaduženja. Dana 1. siječnja 1963. izvršena je revalorizacija 18 % jugoslavenskih dinarskih iznosa na ime udjela u IBRD s 300 na 700 dinara za 1 američki dolar. Ovaj se postupak odnosio samo na onu novčanu svotu na računu „A“ IBRD.²³ Revalorizacija provedena je na osnovi odluke Izvršnog odbora Međunarodnoga monetarnog fonda od 26. studenoga 1962. godine. S obzirom na to da je jedan dio dinarskih iznosa od jugoslavenskog udjela u ukupnom kapitalu IBRD bio odobren za zajam Burmi i Indiji, te se zbog toga nisu nalazili deponirani na računu „A“, postignuta je uzajamna suglasnost da se ti iznosi revaloriziraju u trenutku kada spomenute zemlje započnu vraćati posuđeni novac.

U ožujku 1965. u Jugoslaviji je pokrenuta dotad najcjelovitija gospodarska reforma, čija je provedba trebala rezultirati većim poštivanjem osnovnih ekonomskih kategorija kao što su cijena koštanja, troškovi proizvodnje i visina akumulacije, što je, najposlije, trebalo dovesti do intenzivnije liberalizacije jugoslavenskog gospodarstva i njezinoga znatnijega uključivanja u međunarodnu podjelu rada. Reforma je započela procesom

²¹ Isto, 314–315.

²² Isto.

²³ Dolarski iznosi, koje je Jugoslavija uplaćivala IBRD, potonja je čuvala na računu otvorenom u Federal Reserve Bank of New York, dok je uplate u dinarima IBRD pohranjivala na računu „A“ u Narodnoj banci Jugoslavije. Ti su iznosi bili deviznog karaktera, a njima je IBRD mogla raspolagati samo u skladu s odobrenjem Jugoslavije. Uz račun „A“, 16. lipnja 1958. u Narodnoj banci Jugoslavije otvoren je račun „B“ putem kojega se naplaćivala kamata i ostali troškovi po kreditima IBRD iz jugoslavenskih 18 % oslobođenih dinarskih sredstava. Sredstva na tome računu imala su transferabilni karakter, te ih je IBRD mogla koristiti za isplate po tekućim kreditima izdanima zemljama članicama. Na traženje IBRD, 3. kolovoza 1957. otvoren je i dinarski račun „G“, koji je preuzimao sredstva s računa „A“ i „B“, koristeći se uglavnom za pokriće administrativnih i troškova boravka službenika IBRD u Jugoslaviji. Vidi detaljnije: Isto, 315.

okrupnjavanja u bankarskom sektoru, odnosno integracijom i povezivanjem financijskih institucija. To je trebalo rezultirati unaprjeđenjem koncentracije financijskog kapitala, čije je daljnje učinkovito plasiranje moralo osigurati pospješivanje produktivnosti, modernizaciju procesa proizvodnje, implementaciju suvremenih tehnologija u poslovanje te poboljšanje konkurentskog položaja izvozno orijentiranih poslovno-radnih organizacija u svjetskim okvirima.²⁴

Od 1965. do polovine 1974. kapital IBRD povećao se za 1 200 000 000 dolara, te je ukupno iznosio 25 200 000 000 dolara. Jugoslavenski udio u dionicama IBRD u tome razdoblju bio je na razini od 117 800 000 dolara. Istovremeno je ta financijska institucija u svome sastavu imala 124 zemlje.²⁵

Dana 30. lipnja 1974. IBRD je, prema dostupnom arhivskom materijalu, raspolagala pozajmljenim sredstvima u vrijednosti od 9 650 000 000 dolara. Nakon završetka upisa obveznica, taj je iznos bio raspodijeljen između Savezne Republike Njemačke, koja je dobila 26 % od spomenutog iznosa, SAD, s udjelom od 24 %, zatim Japana, na koji je otpadalo 17 %, Švicarske, kojoj je pripalo 6 %, te Kuvajta, čiji je udio bio na razini od 5 % od cjelokupnoga iznosa posuđenih novčanih sredstava. Ostatak su držale centralne banke sedamdesetak zemalja članica IBRD, dok je udio Jugoslavije bio 11 500 000 dolara.²⁶

²⁴ O jugoslavenskoj gospodarskoj reformi 1965. vidi detaljnije: D. Bilandžić, *Borba za samoupravni socijalizam u Jugoslaviji 1945–1969*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1969, 118; D. Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi 1918–1985*, Školska knjiga, Zagreb, 1985, 312–313; D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Golden Marketing, Zagreb, 1999, 475; N. Borak, *Ekonomski vzroci delovanja in razpada Jugoslavije* (Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 2002, 49; Š. Đodan, *Hrvatsko pitanje 1918–1990*, Alfa, Zagreb, 1991, 193; M. Игрутиновић, *Југословенско-амерички економски односи (1954–1968)*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2018, 320; H. Klasić, *Jugoslavija i svijet 1968*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2012, 23–25; H. Lydall, *Yugoslav Socialism. Theory and Practice*, Clarendon Press, Oxford, 1984, 78; I. Obadić, *In pursuit of Stability. Yugoslavia and Western European Economic Integration, 1948–1970*, Thesis submitted for assessment with a view to obtaining the degree of Doctor of History and Civilization of the European University Institute, Florence, 2017, 144; Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945–1991. Od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006, 333; D. Rusinow, *The Yugoslav Experiment 1948–1974*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1978, 180; D. Rusinow, *Yugoslavia: Oblique Insights and Observations*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 2008, 51; B. Šefer, *Ekonomski razvoj Jugoslavije i privredna reforma*, Stručna štampa, Beograd, 1969, 35.

²⁵ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1632, Informacija Republičkog zavoda za planiranje Socijalističke Republike Hrvatske o suradnji Međunarodne banke za obnovu i razvoj i naše zemlje, posebno Hrvatske (studeni 1974), 1.

²⁶ Isto.

Polovinom 1974. dogodio se porast kamatne stope na kredite IBRD s 7,25 % na 8,25 %.²⁷ Od toga je trenutka prilikom ugovaranja kredita s IBRD kamatna stopa bivala unaprijed određena, te više nije bila predmet pregovora. Bez obzira na taj rast, kamate na kredite IBRD i dalje su bile izuzetno povoljne. Usporedbe radi, u spomenutom vremenskom razdoblju kamatna stopa na europskom financijskom tržištu kretala se u rasponu od 9 % do 14 %, dok je na američkom tržištu ona bila od 11 % do 12 %.²⁸

Od početka 1970-ih na svjetskim je financijskim tržištima sve izraženiji postajao trend smanjenja rokova otplate kredita. Primjerice, od 1971. do 1973. investicijski su se krediti izdavali s rokom otplate od 6 do 8 godina, dok se od druge polovine 1974. takva vrsta financijskog aranžmana nije mogla dobiti na rok otplate dulji od 5 do 6 godina.²⁹

Dodatna novost u radu IBRD od polovice 1970-ih očitovala se u njezinu zahtjevu da se kreditna sredstva troše na osnovi međunarodnih licitacija s pravom sudjelovanja poduzeća iz svih zemalja članica. Ovo se odnosilo i na Švicarsku, koja nije projektno-financijski neizravno sudjelovala u radu IBRD, ali je toj financijskoj instituciji omogućavala pribavljanje kapitala na svome nacionalnom tržištu.³⁰ Također je uvedena izmjena u propisima o licitaciji, tako da je bilo moguće ponude podnositi u svakoj konvertibilnoj valuti, a ne samo u domaćoj, čime se postizala određena stabilnost u slučaju devalvacije.³¹

Poslovna suradnja Jugoslavije i IBRD (1949–1975)

Prvi kredit koji je Jugoslavija dobila od IBRD zaključen je 17. rujna 1949. godine. Iznosio je ukupno 2 700 000 dolara, s visinom kamate od 3 %, a bio je uglavnom namijenjen razvoju industrije. Do 30. lipnja 1975. Jugoslavija je sa spomenutom financijskom institucijom realizirala ukupno 35 kreditnih aranžmana, čija je ukupna vrijednost iznosila 1 182 100 000 dolara.³² U tablici 1. prikazana je raščlamba jugoslavenskog korištenja novčanih sredstava dobivenih od IBRD u razdoblju od 1949. do 1975. godine.

²⁷ Ako je kredit bio plasiran putem linije, a ne direktno krajnjem korisniku, 0,25 % u visini navedene kamatne stope odnosilo se na troškove banke putem koje se u konačnici realizirao cjelokupno dogovoreni kreditni aranžman. Vidi više: Isto, 2.

²⁸ Isto, 3.

²⁹ Isto, 2–3.

³⁰ IBRD tolerirala je 15 % zaštite od cjelokupno planiranog iznosa kreditne linije poduzećima. Vidi detaljnije: Isto, 3.

³¹ Isto.

³² HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1627, Informacija Saveznoga izvršnog vijeća povodom godišnje skupštine Međunarodnog monetarnog fonda, Međunarodne banke za obnovu i razvoj, Međunarodnog udruženja za razvoj, Međunarodne financijske korporacije i Međunarodnog centra za rješavanje investicionih sporova, 38–10, br. Pov. 223/75, 22. lipnja 1975, 14.

Tablica 1. Namjensko korištenje odobrenih kredita od IBRD u Jugoslaviji od 1949. do 1975. (u dolarima i postocima)

Namjena	Iznos	%
Energetika	263 000 000	22,24
Izgradnja i modernizacija željeznica	248 000 000	20,97
Izgradnja i modernizacija puteva	220 000 000	18,61
Modernizacija industrije	205 100 000	17,35
Poboljšanje poljoprivrede i vodoprivrede	126 000 000	10,65
Izgradnja pomorskih luka	44 000 000	3,72
Modernizacija poštanskog prometa	40 000 000	3,38
Izgradnja turističkih centara	30 000 000	2,53
Razvoj gradske infrastrukture	6 000 000	0,55
UKUPNO	1 182 100 000	100,00

Izvor: HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1627, Informacija Saveznoga izvršnog vijeća povodom godišnje skupštine Međunarodnog monetarnog fonda, Međunarodne banke za obnovu i razvoj, Međunarodnog udruženja za razvoj, Međunarodne financijske korporacije i Međunarodnog centra za rješavanje investicionih sporova, 38–10, br. Pov. 223/75, 22. lipnja 1975, 16.

Ako se detaljnije vremenski raščlani ostvarivanje kredita, važno je spomenuti da su od 1949. do 1953. realizirane samo tri kreditne linije. Njihova je ukupna vrijednost bila 60 700 000 dolara, a uz već spomenuti plan razvoja industrijskog sektora, najveći dio tih financijskih sredstava trebao je biti uložen za poboljšanje stanja u energetici, poljoprivredi, rudarstvu i šumarstvu.³³

Od 1953. do 1961. nije bio dogovoren niti jedan kredit, da bi se od potonje godine do 1969. realiziralo njih 10, s ukupnom vrijednošću od 316 500 000 dolara. Najvažniji projekti koji su u ovome razdoblju financirani sredstvima IBRD bile su hidroelektrane u Senju i Bajinoj Bašti, zatim izgradnja Jadranske magistrale i modernizacija jugoslavenskih željeznica, s posebnim naglaskom na dovršetak pruga Sarajevo–Ploče i Beograd–Bar, te poboljšanje konkurentskog položaja industrijskog sektora.³⁴

Prva polovina 1970-ih je, ipak, bilo najintenzivnije razdoblje povlačenja novca iz kapitala IBRD. Tako su od 30. siječnja 1970. do 30. lipnja 1975. realizirana ukupno 22 kreditna aranžmana, čija je vrijednost bila na razini od

³³ Isto, 15.

³⁴ Isto.

804 900 000 dolara.³⁵ Kao najvažnije projekte u ovome razdoblju, spomenut ću nastavak modernizacije industrije, napose one na području Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova i Makedonije, unaprjeđenje turizma, osobito projekta *Jaz* u Budvi, proširenje elektroenergetske mreže, regulaciju sliva Morave, dovršetak izgradnje puteva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, pospješivanje proizvodnosti rudnika i postrojenja za proizvodnju nikla na Kosovu, poboljšanje infrastrukture Dubrovnika, proširenje luke Bar, te osuvremenjivanje postojećih i izgradnju novih proizvodnih pogona u poduzećima Naftagas iz Novog Sada, Livnice željeza i tempera iz Kikinde, te Fabrike odlivaka, Udružene metalske industrije i Industrije mašina i traktora iz Beograda, kao i Fabrike šavnih cevi 11 Oktomvri iz Kumanova.³⁶

Iako je svaki od tih projekata bio iznimno važan, ne samo u pogledu poboljšanja konkurentnosti republičkih i pokrajinskih gospodarstava, već i jugoslavenske ekonomije u cjelini, kao onaj čija je provedba bila temeljni preduvjet učinkovitog rada poslovno-radnih organizacija, napose s aspekta njihove izvozne konkurentnosti, isticala se izgradnja moderne elektroenergetske mreže.

Iako dovršetak toga projekta izlazi izvan vremenskog okvira ovoga rada, njegovim početkom smatra se 1972, kada je s ciljem njegove realizacije potpisan ugovor s IBRD.³⁷ Uz pronalazak i pokretanje novih izvora energije, taj je investicijski program obuhvaćao proces izgradnje i razvoja nove 380 kilovat-sat (kWh) mreže, a bio je podijeljen u 3 faze. Prva se odnosila na uspostavu i standardizaciju „prstena“ koji je objedinjavao sva proizvodna i potrošačka područja u zemlji radi povezivanja svih republika i pokrajina u jednu jedinstvenu elektroenergetsku mrežu do 1978. godine. Taj je dio sadržavao planove o izgradnji novih 3 210 kilometara dalekovoda, zatim 12 transformatorskih stanica i 5 razvodnih postrojenja. Ukupna vrijednost tih investicija bila je 450 000 000 dolara. Od toga je 75 000 000 dolara odobrila IBRD, 150 000 000 dolara odnosilo se na linije zaključene na inozemnom tržištu kapitala, dok je 250 000 000 dolara bilo osigurano iz vlastitih sredstava jugoslavenskih elektroprivrednih organizacija. Potonje se ponajprije odnosilo na doprinose potrošača električne energije, te na sredstva domaćih banaka.³⁸

Do 1. listopada 1978. izgrađen je i u pogon stavljen ukupno 2 691 kilometar dalekovoda, te 12 transformatorskih stanica. Osim toga što se nije

³⁵ Isto.

³⁶ Isto; HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1629, Informacija o programskoj orijentaciji korištenja kredita Međunarodne banke za obnovu i razvoj u periodu 1971–1975. godine, 3.

³⁷ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1634, Razvoj 380 kWh mreže na području Jugoslavije – faze I, II i III, 1.

³⁸ Isto.

uspjela završiti planirana dužina dalekovoda, ostale su nedovršene i dionice koje su imale važnu ulogu za uspješno funkcioniranje cjelokupnoga elektroenergetskog sustava Jugoslavije. Prva je bila ona od Kosova do Ravne Gore. Stoga je na sjednici Izvršnog odbora jugoslavenske elektroprivrede od 19. listopada 1978. donesen zaključak prema kojem su Elektroprenos Skoplje i Elektrostopanstvo Makedonija trebali što prije završiti izgradnju transformatorske stanice Negotin, osiguravajući tako uvjete za puštanje u pogon dalekovoda od Kosova do grčke granice.³⁹ Na istome je sastanku donesena odluka o zaduženju Elektroprenosa Titograd i Elektroprivrede Crne Gore za poduzimanje mjera namijenjenih završetku dionice Titograd–Trebinje. Najposlije su Elektroprenos Split i Elektroprivreda Dalmacije dobile zadatak dovršiti elektroenergetsko postrojenje u Konjskom i dionicu Split–Rijeka.⁴⁰

Bez obzira na to što na temelju dostupne arhivske dokumentacije nisam bio u mogućnosti utvrditi točnu realizaciju planiranih ciljeva u drugoj i trećoj fazi izgradnje jedinstvenoga elektroenergetskog sustava u Jugoslaviji, važnosti radi, spomenut ću neke od ključnih investicija koje su se unutar njih trebale provesti. Od 1978. do 1982. bila je na snazi druga faza. U tome je razdoblju bilo planirano izgraditi novih 1 132 kilometra dalekovoda i 13 transformatorskih stanica, te proširiti 8 postojećih transformatorskih stanica i 3 rasklopna postrojenja.⁴¹

Ukupna vrijednost investicija planiranih u drugoj fazi bila je na razini od 550 000 000 dolara. Od toga je na udio IBRD otpadalo 80 000 000 dolara, s 30 000 000 dolara sudjelovala je Europska investicijska banka, oko 309 000 000 dolara osiguravalo se iz domaćih izvora, dok je preostali iznos od 129 000 000 trebalo podmiriti zaključivanjem financijskih aranžmana na stranom tržištu kapitala. S ciljem prikupljanja potonjeg iznosa, formiran je i konzorcij jugoslavenskih banaka koji, prema dostupnom arhivskom materijalu, do 1979. nije uspio zaključiti niti jedan financijski sporazum na međunarodnom novčanom tržištu.⁴² Bilo kako bilo, spomenutim je novcem bilo planirano izgraditi dalekovod od Zagreba do Rijeke, zatim nove transformatorske stanice u Rijeci, Splitu i Zagrebu, te pokrenuti dispečerski centar u Zagrebu.⁴³

U trećoj je fazi najposlije bio planiran dovršetak izgradnje dalekovoda čije je postojanje predstavljalo nužnost za siguran rad cjelokupnoga elektroenergetskog sustava. Radilo se, naime, o dionicama Obrenovac–Tuzla i Banja Luka – Zagreb. Daljnji razvoj tehničkog upravljanja ovoga poslovnog

³⁹ Isto, 2.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, 3.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

mehanizma zasnivao se na razvoju novih 6 republičkih i 2 pokrajinska dispečerska centra, unaprjeđenju magistralnih komunikacija i ostalih sredstava namijenjenih nadzoru i planiranju rada, te poboljšanju stručne osposobljenosti zaposlenika.⁴⁴

Posljednja je faza imala i izraženu međunarodnu komponentu, jer je unutar nje trebalo pojačati veze Jugoslavije s Elektroenergetskom unijom za koordinaciju proizvodnje i prijenosa električne energije Zapadne Europe.⁴⁵

Valja, međutim, naglasiti da je postojao određeni broj slučajeva kada je IBRD odbila financirati jugoslavenske prijedloge razvojnih projekata. Primjerice, nakon dugih pregovora, spomenuta je američka financijska institucija odbila odobriti kreditnu liniju za modernizaciju Fabrike celuloze i viskoze u Banjoj Luci. Iako je taj projekt bio prijavljen još 1969, odnosno neposredno poslije potresa u Bosanskoj Krajini, IBRD je polovinom 1975. ocijenila da „nije spremna da ulazi u financiranje ovog projekta, navodno iz razloga što ne postoji tržište za bukovu celulozu“.⁴⁶ Kasniji jugoslavenski naponi da ukažu na nove trendove u svjetskoj trgovini spomenutom sirovinom od polovine 1970-ih nisu rezultirale promjenom stavova IBRD. Nepovoljne tržišne prilike bili su razlogom odbijanja izdavanja novčanih sredstava i za projekt prerade aluminija u Titogradu, te nadogradnju pogona u željezari Sisak.⁴⁷

Iz izloženog je vidljivo da su se krediti, dakle, uglavnom trošili za realizaciju projekata namijenjenih pospešivanju konkurentnosti osnovne gospodarske infrastrukture. Međutim, od početka 1970-ih težište se sve više počelo pomicati prema razvoju turizma, izgradnji pomorskih luka i skladišta, poboljšanju uvjeta za rad prehrambene industrije, te napretku komunalne infrastrukture. Iako je Jugoslavija imala poprilično veliku učinkovitost u povlačenju novca iz sredstava IBRD, valja naglasiti da je postotak njihove iskorištenosti bio na svega 52 %, što je bilo nedostatno za realizaciju ravnomjernoga gospodarskog rasta i razvoja.⁴⁸ Cjelokupno stanje udjela jugoslavenskih republika i pokrajina u kreditima IBRD od 1961. do 1974. prikazano je u tablici 2.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1629, Informacija o programskoj orijentaciji korištenja kredita Međunarodne banke za obnovu i razvoj u periodu 1971–1975. godine, 1–2.

⁴⁷ Isto, 2.

⁴⁸ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1627, Informacija Saveznoga izvršnog vijeća povodom godišnje skupštine Međunarodnog monetarnog fonda, Međunarodne banke za obnovu i razvoj, Međunarodnog udruženja za razvoj, Međunarodne financijske korporacije i Međunarodnog centra za rješavanje investicionih sporova, 38–10, br. Pov. 223/75, 22. lipnja 1975, 16.

Tablica 2. Usporedna analiza udjela jugoslavenskih republika i pokrajina u kreditima IBRD od 1961. do 1974. (u dolarima i postocima)

Republika/Pokrajina	Iznos	%
Srbija	179 900 000	24,3
Hrvatska	137 700 000	18,6
Bosna i Hercegovina	92 700 000	12,6
Vojvodina	91 300 000	12,4
Slovenija	80 300 000	10,9
Makedonija	59 300 000	8,0
Kosovo	52 100 000	7,1
Crna Gora	45 300 000	6,1
Ukupno	738 600 000	100,0

Izvor: HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1630, Informacija Republičkog sekretarijata za financije o aktualnoj problematici u vezi korištenja zajmova Međunarodne banke za obnovu i razvoj, 18. ožujka 1974, 2.

Na temelju prikazanih statističkih podataka uočava se da je u Jugoslaviji od 1961. do 1974. na Srbiju otpadao najveći postotak od ukupne vrijednosti realiziranih kreditnih linija s IBRD. Slijedila ju je Hrvatska s 18,6 %. Taj je postotak, prema službenoj dokumentaciji Republičkog sekretarijata za financije, bio zadovoljavajući, napose ako se uzme u obzir proces korekcije prijavljivanja projekata u korist nerazvijenih republika i Kosova. Međutim, ako se razdoblje iz tablice dodatno raščlani, kod Hrvatske se primjećivao najnegativniji trend u povlačenju novca iz sredstava IBRD. Tako je ona od 1961. do 1965. u ukupnoj vrijednosti jugoslavenskih kreditnih linija imala udio od 36,4 %. Od 1966. do 1971. njezino se sudjelovanje smanjilo na 15,4 %, da bi od 1972. do 1974. bilo na razini od svega 7,4 %.⁴⁹ Bosna i Hercegovina, Slovenija i Vojvodina bile su na sličnim razinama, dok su najslabije rezultate ostvarili Makedonija, Kosovo i Crna Gora.

Početkom 1974. Savezno izvršno vijeće (SIV) formiralo je povjerenstvo koje je trebalo voditi pregovore s IBRD o otvaranju kreditnih linija namijenjenih poboljšanju poslovanja malih i srednjih industrijskih poduzeća u slabije razvijenim jugoslavenskim područjima. Uglavnom se to odnosilo na područja Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova i Makedonije.⁵⁰ Ti su raz-

⁴⁹ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1630, Informacija Republičkog sekretarijata za financije o aktualnoj problematici u vezi korištenja zajmova Međunarodne banke za obnovu i razvoj, 18. ožujka 1974, 3.

⁵⁰ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1627, Izvještaj Saveznog sekretarijata za financije o pregovorima koji su od 29. marta do 12. travnja 1974. vođeni u Washingtonu sa Među-

govori vođeni od 29. ožujka do 12. travnja, a rezultirali su usaglašavanjem nacрта o Ugovoru o kreditu između IBRD i Privredne banke Sarajevo, Supsidijarnog ugovora između Privredne banke Sarajevo i Investicione banke Titograd, Ugovora o kreditu između IBRD i Stopanske banke Skoplje, Supsidijarnog ugovora između Stopanske banke Skoplje i Kosovske banke Priština, te Sporazuma o garanciji između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i IBRD u vezi navedenih ugovora i pratećih pisama o financijskoj kontroli, zatim statusu spomenutih banaka, te javnom dugu.⁵¹

Ukupna vrijednost ovih sporazuma bila je 50 000 000 dolara. Taj je iznos bio veći nego što je prije pregovora bilo planirano, a njegovu su veličinu partijska tijela vlasti, napose Savezni sekretarijat za financije, pripisivali opsežnim prethodnim pripremama jugoslavenske strane, osiguranju novčanih sredstava iz lokalnih izvora, te dobroj dokumentiranosti materijala za pregovore. Ovaj je dogovor bio prvi ovakve vrste od kraja Drugoga svjetskog rata, te je omogućavao posebna prava jugoslavenskim poslovno-radnim organizacijama u procesu ocjene rentabilnosti projekta na koje su se kreditni aranžmani trebali trošiti. Valja naglasiti da je do trenutka potpisivanja tih ugovora ovo pravo imala isključivo IBRD.⁵²

Dogovoreni iznos od 50 000 000 dolara raspodijeljen je prema metodologiji koju je koristio Fond federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i autonomnih pokrajina. Tako je Bosni i Hercegovini pripalo 16 000 000 dolara, Crnoj Gori 6 000 000 dolara, Kosovu 16 600 000 dolara, te Makedoniji 11 400 000 dolara.⁵³

Što se dodatnih odredbi usuglašenih nacрта sporazuma tiče, one su se uglavnom očitovale u tome da su sredstva dogovorenih kreditnih linija služila za pokriće izdataka na temelju zahtjeva za financiranjem koji su najkasnije trebali biti podneseni do 31. prosinca 1976. godine. Dakle, otplata glavnice počinjala bi teći tek od trenutka stavljanja industrijskih projekata u rad. Kamatna stopa iznosila je 7,25 %, a rok vraćanja bio je lipanj 1991. godine. IBRD je, u skladu s odredbama sporazuma, naplaćivala kamatu na povučeni novac, dok je na nerealizirana sredstva uzimala proviziju u iznosu od 0,75 %. Uobičajena je, uostalom, bila praksa IBRD da uvjetuje krajnje korisnike kredita za razvoj industrije plaćanjem jedne dodatne vrste kamate, pazeći pri tome da ukupan iznos toga nameta ne prelazi 9,50 %, pravdajući u konačnici tu proceduru željom za ostvarenjem istoga tržišnog položaja za primatelje

narodnom bankom za obnovu i razvoj /u daljem tekstu: MB/ u cilju usuglašavanja ugovornih instrumenata o otvaranju MB kreditne linije za financiranje malih i srednjih industrijskih projekata u SR Bosni i Hercegovini, SR Crnoj Gori, SAP Kosovu i SR Makedoniji od 11. lipnja 1974, 1.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, 2.

⁵³ Isto.

koji nemaju svoga udjela u realiziranim kreditnim aranžmanima i onih koji su jedan dio novca uspjeli prikupiti iz lokalnih izvora.⁵⁴

Proces realizacije kreditnih linija Jugoslavije s IBRD ponekad je znao biti izvor nesporazuma između republika i pokrajina, što je, najposlije, dovelo do otkazivanja projekata važnih za unaprjeđenje stanja njezina gospodarstva u cjelini. Jedan od tih primjera odnosio se na nemogućnost provedbe Ugovora o kreditu za hidroelektranu Buk–Bijela i s njome povezanog Sporazuma o garanciji između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i IBRD od 30. lipnja 1975. godine. Da bi ova kreditna linija postala operativna, prema „Opštim uslovima koji se primenjuju na Ugovore o zajmu i Sporazume o garanciji“, bilo je potrebno da Savezna skupština do 1. prosinca 1975. ratificira Sporazum o garanciji.⁵⁵

Do toga roka, međutim, nije postignuta suglasnost između Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Zato je Sekretarijat za financije zatražio od IBRD da se produlji razdoblje za ratifikaciju Sporazuma. Potonja je finansijska institucija prihvatila tu molbu, te je utvrdila 29. veljače 1976. kao konačni rok do kojega se mora postići operativnost kreditnog aranžmana. Najposlije suglasnost zainteresiranih strana nije postignuta niti u produženom razdoblju, te je SIV na sjednici od 9. ožujka 1976. odlučilo da „ne pokreće postupak ratifikacije Sporazuma između SFRJ i Međunarodne banke za obnovu i razvoj o zajmu za financiranje izgradnje HE Buk–Bijela“.⁵⁶ Usto je odbačena mogućnost novoga zahtjeva prema IBRD za produženje roka ratifikacije, jer u tome trenutku nije postojao odgovarajući stupanj sigurnosti za postizanje dogovora između jugoslavenskih republika. S ciljem sprječavanja težih ekonomskih i političkih posljedica, SIV zadužilo je Savezni sekretarijat za financije i Narodnu banku Jugoslavije da pripreme platformu putem koje će se IBRD obavijestiti o otkazivanju odobrenog kredita za financiranje hidroelektrane Buk–Bijela. U konačnici je sastavljeno pismo u kojemu se kao razlozi navode „da je planirana izgradnja HE Buk–Bijela na reci na kojoj postoji nekoliko hidroelektrana; da se na istoj reci planira izgradnja još nekoliko takvih kapaciteta; da još nije naučno i stručno definitivno izvršeno ispitivanje sistema voda na kojem se planira izgradnja ovih hidroelektrana kako u pogledu korišćenja samih voda, tako i zaštite prirode na tom području“.⁵⁷

Opisani je slučaj umnogome pridonio tome da su se od polovine 1970-ih na saveznoj razini u Jugoslaviji sve intenzivnije počele razmatrati alterna-

⁵⁴ Isto, 3.

⁵⁵ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1630, Informacije Saveznog sekretarijata za financije u vezi s otkazivanjem Ugovora o zajmu i Sporazuma o garanciji s Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj za projekat HE „Buk–Bijela“, 11. ožujka 1976, 1.

⁵⁶ Isto, 2.

⁵⁷ Isto.

tive koje su trebale minimizirati glavni problem u realizaciji kredita dobivenih od IBRD, to jest omogućiti smanjenje vremenskog razdoblja od trenutka ratifikacije ugovora o kreditnim linijama do njihove operativne provedbe. Na temelju konzultacija koje je SIV i Savezni sekretarijat za financije održavao s investitorima, glavni uzrok nastanka te problematike pronalazio se, između ostalog, u složenoj proceduri, koja se, u skladu s tada važećim propisima IBRD, provodila na osnovi međunarodnih licitacija namijenjenih nabavi opreme i konačnoj provedbi radova.⁵⁸

Te su poteškoće analizirane i na mnogobrojnim sastancima koji su se u drugoj polovini 1970-ih vodili s predstavnicima IBRD. Na njima je utvrđeno da će u poslovnu politiku te financijske institucije početkom 1980-ih biti unesena promjena prema kojoj će se tijekom pregovora o kreditnom aranžmanu razmatrati i izdavati suglasnost na dokumentaciju za raspisivanje međunarodnih licitacija, čime je trebala biti otklonjena najvažnija prepreka bržoj operativnosti kredita.⁵⁹

Istodobno je Jugoslavija napose radi jačanja inozemnoga kreditnog prestiža, a uzimajući u obzir univerzalnost i ugled koji je IBRD imala na svjetskom financijskom tržištu, pokrenula uvođenje novoga usklađenijeg sustava, koji je trebao rezultirati uspješnijim i racionalnijim korištenjem kredita, osobito s aspekta smanjenja ukupnih troškova. Tako je 1979. SIV konstatiralo da se najučinkovitiji efekti mogu postići „jedino sinhroniziranom akcijom svih brojnih sudionika koji su uključeni u proces ratifikacije i operativnosti dobivenih zajmova“.⁶⁰ S tim je ciljem bilo predloženo da nadležna upravljačka tijela osiguraju da se ratifikacija budućih sporazuma ostvaruje u roku od 60 dana od trenutka potpisivanja ugovora, a da zajmoprimatelji poput, primjerice, investitora, poslovnih banaka, republičkih i pokrajinskih tijela, postignu operativnost kreditne linije najkasnije 90 dana od zaključenja sporazuma.⁶¹

U skladu s prethodno iskazanim, savezna upravljačka tijela, ponajprije Savezni sekretarijat za financije i Narodna banka Jugoslavije, polazeći od tada važećih zakonskih regulativa, utvrdili su proceduru koja je trebala rezultirati uspješnom provedbom tih ciljeva. Tako je isprva delegacija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zadužena za pregovore s IBRD morala u roku od 15 dana preko Saveznog sekretarijata za financije dostaviti SIV izvještaj o razgovorima, uz koji su trebali biti priloženi nacrti svih pre-

⁵⁸ HR-HDA, RSZF SRH, fond 1692, kutija 1634, Informacija o problemima koji se javljaju u postupku pripreme za ratifikaciju potpisanih međunarodnih ugovora s Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj, Washington, 8.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto, 9.

⁶¹ Isto, 10.

liminarno utvrđenih dokumenata o kreditu. U slučaju poštivanja ove procedure, SIV je uglavnom prihvaćalo izvještaj o pregovorima, zatim nacrt sporazuma o garanciji, kao i ostalu ugovornu dokumentaciju kao temelj za suradnju republika i pokrajina u Međurepubličkom komitetu za oblast financija, te je ovlastilo jugoslavenskog ambasadora u Washingtonu da potpiše sporazum o garanciji i sva prateća pisma.⁶² Nakon prve iduće sjednice održane s ciljem usklađivanja rada republičkih i pokrajinskih predstavnika u Međurepubličkom komitetu za oblast financija, Savezni sekretarijat za financije u roku od 3 dana dostavljao je nacrt zakona o ratifikaciji sporazuma između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i IBRD Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove, koji ga je nadalje, u istome, izmijenjenom ili nadopunjenom obliku slao SIV.⁶³ Najposlije je u roku od 10 dana konačna verzija toga zakona trebala biti ustupljena Saveznoj skupštini u kojoj bi se on izglasao, skraćujući tako, u odnosu na razdoblje od kraja Drugoga svjetskog rata do polovine 1970-ih, vrijeme potrebno za operacionalizaciju kreditne linije za 30 dana.⁶⁴

Zaključak

Tematika ovoga rada odnosila se na poslovnu suradnju između Jugoslavije i IBRD u razdoblju od kraja Drugoga svjetskog rata do polovine 1970-ih godina. Ta financijska institucija, iako osnovana na monetarno-financijskoj konferenciji u Bretton Woodsu u američkoj državi New Hampshire 1944, službeno je s radom započela 1946. te je bila dio šireg plana obnove svjetskog tržišta, napose s aspekta povećanja zaposlenosti i gospodarske učinkovitosti, implementacije učinkovitijeg sustava robno-novčanih transakcija i regulacije trgovinskih odnosa između industrijskih zemalja, što je, najposlije, trebalo rezultirati neutralizacijom negativnih učinaka dotadašnjih protekcionističkih politika, to jest većom slobodom kretanja roba, ljudi, usluga i kapitala.

Jugoslavija je sudjelovala u radu IBRD od samih začetaka djelovanja potonje organizacije, prilagođavajući svoj sustav poslovanja njezinim projektno-financijskim zahtjevima. To se osobito odnosilo na poštivanje procedure prijave investicijskih programa koji su se željeli financirati putem kreditnih linija IBRD, kao i praćenja povećanja novčanog udjela u temeljnom kapitalu.

Prvi kredit koji je Jugoslavija dogovorila s IBRD potpisan je 17. rujna 1949. godine. Njegova je vrijednost bila 2 700 000 dolara, te je bio namije-

⁶² Isto.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

njen razvoju industrije. Otad pa sve do 30. lipnja 1975, zaključeno je 35 kreditnih linija, s ukupnom vrijednošću od 1 182 100 000 dolara.

Detaljnija raščlamba spomenutog vremenskog razdoblja, ukazuje na veliki nesrazmjer u povlačenju novca iz sredstava IBRD. Tako su, primjerice, od 1949. do 1953. realizirana svega 3 kreditna aranžmana, čija je vrijednost bila na razini od 60 700 000 dolara. Oni su, prije svega, bili usmjereni na razvoj energetike, poljoprivrede, rudarstva i šumarstva. Do 1961. nije bilo ugovorenih kredita, ali je od te godine pa do kraja 1960-ih realizirano njih 10. Vrijednost im je prelazila 300 000 000 dolara, a bili su, uglavnom, orijentirani na poboljšanje jugoslavenskih željeznica, izgradnju hidroelektrana i Jadranske magistrale, te unaprjeđenje konkurentnosti industrijskog sektora.

Od cjelokupnog razdoblja analiziranoga u ovome članku, najintenzivnija poslovna suradnja Jugoslavije i IBRD odvijala se u prvoj polovini 1970-ih, kada su dogovorena 22 kredita, čija je vrijednost iznosila 804 900 000 dolara. Tada se težište financiranja sve više počelo prebacivati na razvoj turizma, poboljšanje infrastrukture, izgradnju učinkovitoga elektroenergetskog sustava, proširenje luka, regulaciju riječnih slivova, pospješivanje proizvodnosti rudnika, modernizaciju prometnica, te osuvremenjivanje postojećih i izgradnju novih proizvodnih pogona u jugoslavenskim poduzećima, napose s aspekta povećanja njihove izvozne konkurentnosti. Iako je imala velikih uspjeha u povlačenju sredstava IBRD, postotak njihova iskorištenja u Jugoslaviji bio je u promatranom razdoblju na svega 52 %.

Jedan od najvećih problema s kojim se Jugoslavija suočavala bio je veliki protok vremena od trenutka ratifikacije sporazuma do njegove praktične operacionalizacije. Zato su od polovine 1970-ih jugoslavenska upravljačka tijela, ponajprije SIV, Savezna skupština, Savezni sekretarijat za financije, Savezni sekretarijat za vanjske poslove, Narodna banka Jugoslavije i Međurepublički komitet za oblast financija, koji je obuhvaćao republičke i pokrajinske predstavnike, pokrenuli proces usklađivanja rada, ne samo s ciljem smanjenja vremena proceduralnih aktivnosti već i povećanja inozemnoga kreditnog ugleda. Koordiniranim radom tih tijela se, prema dostupnom arhivskom materijalu, od druge polovine 1970-ih, u odnosu na analizirano razdoblje u ovome tekstu, proces od zaključenja kreditnog aranžmana do njegove operacionalizacije trebao smanjiti za 30 dana, što je, u konačnici, trebalo rezultirati smanjenjem ukupnih troškova poslovanja i povećanjem konkurentnosti jugoslavenskog gospodarstva u cjelini.

Arhivska vrela:

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, knjiga 118.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, kutija 1627.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, kutija 1629.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, kutija 1630.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, kutija 1632.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, kutija 1634.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republički sekretarijat za financije SRH, fond 1692, kutija 1635.

Literatura:

Adamović, Ljubiša.; Lampe, John.; Prickett, Russell. *Američko-jugoslavenski ekonomski odnosi posle Dugog svetskog rata*, Radnička štampa, Beograd, 1990.

Andrews, David M. *Orderly Change: International Monetary Relations since Bretton Woods*, Cornell University Press, Ithaca, 2008.

Bearce, David H. *Monetary Divergence: Domestic Policy Autonomy in the Post-Bretton Woods Era*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2007.

Bekić, Darko. *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Globus, Zagreb, 1988.

Bilandžić, Dušan. *Borba za samoupravni socijalizam u Jugoslaviji 1945–1969*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1969.

Bilandžić, Dušan. *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi 1918–1985*, Zagreb, Školska knjiga, 1985.

Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*, Golden Marketing, Zagreb, 1999.

Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: jugoslavensko približavanje NATO-u*, Službeni list SRJ, Beograd, 2000.

Bogetić, Dragan. *Ekonomska i vojna pomoć Zapada Jugoslaviji tokom 50-ih godina*, Fisher, Jasna (ur), *Yugoslavia in the Cold War*. Zbornik radova. Ljubljana 2004, 271–318.

Bogetić, Dragan. *Ekonomska saradnja Jugoslavije i SAD u vreme drugog jugoslovensko-sovjetskog sukoba 1958–1959*, *Istorija 20. veka*, 23 br. 1, (2005), 131–152.

Bogetić, Dragan. *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2006.

Bogetić, Dragan. Jugoslavija u Hladnom ratu, *Istorija 20. veka*, 26 br. 2, (2008), 316–371.

Bogetić, Dragan. Jugoslavija i svetsko tržište kapitala – američka finansijska podrška jugoslovenskim razvojnim programima krajem 50-ih godina, *Tokovi istorije*, br. 3, (2010), 89–102.

Bogetić, Dragan. *Jugoslavensko-američki odnosi 1961–1971*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2012.

Bogetić, Dragan. *Jugoslavensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2015.

Bogunović, Aleksandar. Economic Integrations and Economic Policy, *Zagreb International Review of Economics & Business*, 6 br. 1–2, (2003), 71–82.

Borak, Neven. *Ekonomski vzroki delovanja in razpada Jugoslavije*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 2002.

Bordo, Michael D., Eichengreen, Barry J. *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, University of Chicago Press, Chicago, 1993.

Bordo, Michael D. The Imbalances of the Bretton Woods System 1965 to 1973: U.S. Inflation, the Elephant in the Room, *Open Economies Review*, 31 br. 1, (2020), 195–211.

Butanaziba, Yunus L. The Strategy: Ending Globalization Disorders, *Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, 8 br. 2, (2010), 81–103.

Butkiewicz, James L., Scott Ohlmacher, Ending Bretton Woods: Evidence from the Nixon Tapes, *The Economic History Review*, 74 br. 4, (2021), 922–945.

Cafaro, Susanna, *Il governo delle organizzazioni di Bretton Woods: Analisi critica, processi di revisione in atto e proposte di riforma*, Giappichelli Editore, Turin, 2012.

Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat*, Arhipelag, Beograd, 2014.

Dimić, Ljubodrag. *Između Istoka i Zapada. Jugoslavija, velike sile i pitanje bezbednosti u Evropi (1945–1975)*, Izdavačka kuća Dereta, Beograd 2022.

Dimitrijević, Bojan. *Kissinger u Beogradu: Henry Kissinger, Tito i Jugoslavija u Hladnom ratu i ratovima 1990-ih*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2023.

Douglas, Irwin A. The Nixon Shock after Forty Years: The Import Surcharge Revisited, *World Trade Review*, 12 br. 1, (2013), 29–56.

Đodan, Šime. *Hrvatsko pitanje 1918–1990*, Alfa, Zagreb, 1991.

Eichengreen, Barry J. *Global Imbalances and the Lessons of Bretton Woods*, MIT Press, Cambridge, 2007.

Endres, Anthony M. *Great Architects of International Finance: The Bretton Woods Era*, Routledge, New York, 2005.

Folker, Jennifer S. *Theories of International Cooperation and the Primacy of Anarchy: Explaining U.S. International Monetary Policy-Making after Bretton Woods*, State University of New York Press, Albany, 2002.

Gavranov, Velibor; Stojković, Momir. *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972.

Gowa, Joanne S. *Closing the Gold Window: Domestic Politics and the End of Bretton Woods*, Cornell University Press, London, 1983.

Helleiner, Eric. *Forgotten Foundations of Bretton Woods: International Development and the Making of the Postwar Order*, Cornell University Press, New York, 2014.

Host, Alen, Kandžija, Vinko. Europski monetarni sustav, *Ekonomski pregled*, 52 br. 11–12, (2001), 1263–1282.

Игрутиновић, Милан. „Југословенско-амерички економски односи (1954–1968)“, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2018.

Jakovina, Tvrtko. Američki komunistički saveznik? Vanjskopolitički odnosi Sjedinjenih Američkih Država i Jugoslavije (1955–1963), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 31 br. 1, (1998), 81–108.

Jakovina, Tvrtko. *Socijalizam na američkoj pšenici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.

Jakovina, Tvrtko. Nixon i Tito. Kako je pripreman i što je značio Titov posjet Washingtonu 1971?, *Historijski zbornik*, 55, (2002), 167–197.

Jakovina, Tvrtko. Narodni kapitalizam protiv narodnih demokracija: Američki super-market na Zagrebačkom velesajmu 1957. godine, Agičić Damir (ur.), *Zbornik Mire Kolar Dimitrijević*. Zbornik radova, Zagreb 2003, 469–479.

Jakovina, Tvrtko. *Američki komunistički saveznik. Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države 1949–1955*, Profil International, Zagreb, 2003.

Jakovina, Tvrtko. *Treća strana hladnog rata*, Fraktura, Zagreb, 2010.

Jakovina, Tvrtko. *Budimir Lončar – od Preka do vrha svijeta*, Fraktura, Zagreb, 2020.

Jakovina, Tvrtko. Fulbright u Jugoslaviji 1964–1992, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 55 br. 2, (2023), 327–351.

Kardelj, Edvard. *Međunarodni odnosi i nesvrstanost: Izbor iz dela VI*, Komunist, Beograd, 1979.

Klasić, Hrvoje. *Jugoslavija i svijet 1968*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2012.

Laković, Ivan. *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2006.

Lydall, Harold. *Yugoslav Socialism. Theory and Practice*, Clarendon Press, Oxford, 1984.

Mates, Leo. *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976.

McKinnon, Ronald I. *The Unloved Dollar Standard: From Bretton Woods to the Rise of China*, Oxford University Press, New York, 2013.

Milošević, Tatjana. Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države u vreme detanta: susreti Josipa Broza Tita i Henrija Kisindžera 1970. i 1974, *Istorija 20. veka*, 36 br. 2, (2018), 187–202.

Mrkušić, Žarko. *Međunarodne financije*, Informator, Zagreb, 1980.

Obadić, Ivan. *In pursuit of Stability. Yugoslavia and Western European Economic Integration, 1948–1970*, Thesis submitted for assessment with a view to ob-

taining the degree of Doctor of History and Civilization of the European University Institute, Florence, 2017.

Ocampo, José A. *Resetting the International Monetary (Non)System*, Oxford University Press, Oxford, 2017.

Petković, Ranko. *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.

Pines, Mario. Money, Markets and Men, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, bez broja, (2017), 329–348.

Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 194–1991. Od zajedništva do razlaza*, Zagreb, Školska knjiga i Hrvatski institut za povijest, 2006.

Rusinow, Dennison. *The Yugoslav Experiment 1948–1974*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1978.

Rusinow, Dennison. *Yugoslavia: Oblique Insights and Observations*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 2008.

Runje, Leon. Challenges to Democracy: The Origins of Protectionist Populism in Europe, *Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, 16 br. 3-B, (2018), 446–451.

Steil, Benn. *The Battle of Bretton Woods: John Maynard Keynes, Harry Dexter White, and the Making of a New World Order*, Princeton University Press, Princeton, 2013.

Sundaram, Jomo K. *Reforming the International Financial System for Development*, Columbia University Press, New York, 2011.

Šefer, Berislav. *Ekonomski razvoj Jugoslavije i privredna reforma*, Stručna štampa, Beograd, 1969.

Thomas, Zeiler W. Requiem for the Common Man: Class, the Nixon Economic Shock, and the Perils of Globalization, *Diplomatic History*, 37 br. 1, (2013), 1–23.

Tripković, Đoko. Spoljni faktori i politička kretanja u Jugoslaviji 1949–1955, *Istorija 20. veka*, 13 br. 2, (1995), 77–90.

Tripković, Đoko. Vraćanje balansa u politici Jugoslavije prema supersilama krajem 60-ih godina 20. veka. *Tokovi istorije*, br. 2, (2010), 75–94.

Viotti, Paul. *Dollar and National Security: The Monetary Component of Hard Power*, Stanford University Press, Palo Alto, 2014.

Vizjak, Ana. Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) unutar međunarodne ekonomije, *Tourism and hospitality management*, 12 br. 1, (2006), 157–170.

Vučetić, Radina. *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

Žarković, Petar. *Marko Nikezić. Diplomata u središtu Hladnog rata*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Akademski knjiga, Beograd, Novi Sad, 2024.

Životić, Aleksandar. *Jugoslavija, Albanija i velike sile 1945–1961*, Arhipelag, Beograd, 2011.

Životić, Aleksandar. Strah ili realnost? Mogućnost sovjetske vojne intervencije u Jugoslaviji 1948–1952, *Istorija 20. veka*, 40 br. 1, (2022), 107–128.

Weaver, Frederick S. *The United States and the global economy: from Bretton Woods to the current crisis*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2011.

Woods, Ngaire. *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers*, Cornell University Press, New York, 2006.

Nikola PERKOVIĆ

YUGOSLAVIA AND THE INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT

Summary

At the Monetary and Financial Conference held in Bretton Woods, in the U.S. state of New Hampshire, from 1st to 22nd July 1944, a new economic order was established under the influence of the United States and Great Britain. Its aim was to ensure higher employment, economic efficiency, the implementation of a competitive system of commodity–money transactions, and the regulation of trade relations among industrial countries. Ultimately, this was intended to lead to a greater departure from the then-prevailing protectionist policies, that is, to a more intensive inauguration of a model of freer and simpler movement of goods, people, services, and capital. At this conference, among other things, financial institutions such as the World Bank, the International Monetary Fund, and the International Bank for Reconstruction and Development were founded; through the issuance of credit lines, these institutions supported the economic growth and development of member states.

By the decision of the Government of the United States on August 15th 1971 to abolish the dollar's convertibility into gold in full—that is, to abandon the concept on which the Bretton Woods model was based—this system suffered a major blow. With the introduction of a system of floating exchange rates aimed at protecting the U.S. market from imports from other countries, it formally ceased to exist by the mid-1970s. This article, written on the basis of unpublished archival material and relevant historiographical literature, explains—by way of a case study—the business relations between Yugoslavia and the International Bank for Reconstruction and Development from the end of the Second World War to the mid-1970s, particularly from the perspective of analyzing the characteristics of their cooperation, presenting the implementation of major projects, and examining the problems that hindered more successful outcomes.